

DATACIJA SLOVANSKIH OSTALIN V OKOLICI SKADRA V ALBANIJI

JOSIP KOROŠEC

Danes vemo zelo malo o raznih najdbah s področja Albanije. Vendar se je pa tu ali tam le vkradla v razne strokovne arheološke časopise kako notica o albanskem arheološkem gradivu. Že geografska lega Albanije da slutiti izredno zanimivo arheološko gradivo vseh časov. To potrjujejo tudi sicer skromne najdbe in še skromnejše publikacije te vrste.

Med ostalim materialom imamo tudi nekaj najdb, ki sodijo časovno v zgodnji srednji vek po selitvi narodov. Kolikor je mogoče v tej zadevi ugotoviti po doslej objavljenem gradivu, so takšne najdbe odkrili v Tirani in tudi v nekaterih nekropolah severne Albanije, kakor je grobišče Kalaja Dalmaces v vasi Komani vzhodno od Skadra med rekami Kiri in Drimom, dalje na pobočju hriba Kruja, v Šurdi in v Kindži.¹ Nekateri so skušali te najdbe že objasniti ali pa so podali vsaj nekaka poročila o novo odkritih predmetih. Prvi, ki je postal na to pozoren in je nekatere grobove v Kalaja Dalmaces odkopal, je bil Degrand leta 1898. Ta svoja odkritja je poleg drugih beležk o kulturnozgodovinskih objektih tudi objavil.² Kratko poročilo o najdbi grobov je podal tudi Ippen v Glasniku Zemaljskog muzeja v Sarajevu.³ V letih 1899 in 1900 ter kasneje je tu raziskoval Traeger, ki je svoje rezultate priobčil v Zeitschrift für Ethnologie.⁴ V zvezi s tem je tudi Reinach prispeval članek v pariški L'Anthropologie.⁵ Med tem časom je Ippen ponovno odprl nekaj grobov ter skušal prikazati gradivo po gro-

¹ Nopcsa (WMBH XII, 191) omenja še nekaj najdišč, ki jih ne morem kontrolirati.

² Degrand, Souvenirs de la Haute-Albanie, Paris 1901, 258—264.

³ Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu 1899. — Ippen, Prähistorische u. römische Fundstätten in der Umgebung von Skutari (WMBH VIII).

⁴ Traeger, Mitheilungen u. Funde aus Albanien (Zeitschrift f. Ethnologie, Berlin 1900). — Traeger, Begräbnissplätze u. Tumuli in Albanien (ZfE 1901). — Traeger, Neue Funde aus Albanien (ZfE 1902).

⁵ Reinach, Une nécropole en Albanie (L'Anthropologie, Paris 1901).

bovih.⁶ Ne dolgo za tem je nekaj novih objektov opisal tudi Nopcsa:⁷ kasneje pa je skušal podati tudi klasifikacijo vsega najdenega tovrstnega gradiva, njegovo opredelitev in tudi datacijo.⁸ Po prvi svetovni vojni se je v glavnem nekoliko dotaknil teh najdb Ugolini.⁹ Poleg njega so pa skoraj vedno upoštevali to gradivo tudi arheologi, ki se bavijo s slovansko arheologijo, kakor Niederle, Eisner, Werner in drugi; vendar pa ne prinašajo nič novega, temveč obravnavajo le doslej znane in objavljene predmete. Pač pa to ne velja za celotno gradivo, temveč le za posamezne predmete, ki trenutno zanimajo katerega od znanstvenikov, ali pa so posamezni objekti navedeni le kot analogije. Čeprav danes, vsaj kolikor je meni znano, še nimamo nikakršnega novega materiala, je potrebno tudi že sicer znano gradivo ponovno obdelati, ker je od časa prvih najdb in prvih publikacij preteklo že 50 let. Poleg tega moremó danes vse tozadevne najdbe razlagati že z drugega vidika in jih vsaj približno pravilno postaviti v čas, kamor spadajo.

Gradivo, ki je bilo objavljeno, a pripada raznim najdiščem v okolici Skadra, ni enotno in ne predstavlja celote, kakor so domnevali nekateri starejši avtorji. Med temi obstajata dve gledišči. Traeger n. pr. sodi, da imamo opravka z ilirskim grobiščem,¹⁰ medtem ko je nekatere izrazite grobove z materialom zgodnjega srednjega veka označil kot kasnejše pokope.¹¹ Takemu tolmačenju je nasprotoval Nopcsa, ki je mnenja, da ne moremo tolmačiti posameznih objektov kot vzrok kasnejšega pokopa, ker naj bi bili enotnega izvora. Ako bi tu obstajalo kasnejše pokopavanje, potem bi po sodbi Nopcese morali imeti različne uhane, fibule itd. ter spoj dveh kulturnih krogov, ne pa samo različne stile, ki se pa med seboj izpopolnjujejo.¹² Zato Nopcsa pripisuje vse gradivo romaniziranemu ilirskemu plemenu, ki je bilo sicer močno pod vplivom selitve narodov, a je kljub temu obdržalo še svoje rimske tipe fibul in barbarske oblike uhanov.¹³

Ako s tipološkega gledišča analiziramo celotno gradivo, ki so ga skoraj brez izjeme našli le v grobovih, lahko sklepamo, da spada v nekoliko obdobij, ne le v eno. Tu namreč nimamo nasprotujočih si elementov, temveč tudi oblike, tehnično delo, značaj in stil. Povsem zgrešeno je gledišče Nopcese, ki končno tudi ni bil arheolog,

⁶ Ippen, *Starine iz Albanije* (Glasnik Zemaljskog muzeja 1901). — Ippen, *Denkmäler verschiedener Altersstufen in Albanien* (WMBH X).

⁷ Nopcsa, *Brončani predmeti iz Kalaja Dalmaces* (Glasnik Zemaljskog muzeja 1907). — Nopcsa, *Bronzegegenstände von Kalaja Dalmaces* (WMBH XI).

⁸ Nopcsa, *Prinosi starijopovijesti sjeverne Albanije* (Glasnik Zemaljskog muzeja 1910). — Nopcsa, *Beiträge zur Vorgeschichte u. Ethnologie Nordalbaniens* (WMBH XII).

⁹ L. M. Ugolini, *Albania antica* 1, 1927.

¹⁰ ZfE 1900, 48.

¹¹ Tako n. pr. prvo okostje v 2. grobu v Kalaja Dalmaces (ZfE 1900, 46).

¹² WMBH XII, 203.

¹³ l. c. XII, 203.

da naj bi se ti objekti med seboj izpopolnjevali. Tu prihajata do izraza vsaj dva odločno nasprotujoča si stila, ki sodita v različne kulturne kroge in prav tako v različna časovna obdobja. En stil je še izrazito predzgodovinski, mešan z rimskimi elementi in časovno paralelen z rimsko civilizacijo in okupacijo tamkajšnjih krajev, ki je tudi v materialu samem zapustila močno sled v raznih fibulah, a tudi novcih in drugih objektih. Drugi stil pa je veliko kasnejši in spada v zgodnji srednji vek, sega pa s posameznimi elementi tudi v kasnejšo že srednjeveško dobo. Te značilne tipološke razlike pa ne moremo vedno razčleniti glede na grobove same. Vzrok temu je delno v nepopolnih objavah, delno pa amaterskih izkopavanjih, kolikor so se ta sploh vršila pod kakršnim koli vodstvom. Glavni del gradiva so namreč slučajno našli ali pa izkopali okolišni prebivalci ter ga dali muzejem, raznim zbirkam in posameznikom. Toda tudi po nepopolnih podatkih lahko izvajamo nekatere zelo zanimive sklepe, ki temelje na realni osnovi in potrjujejo tudi tipološke razlike.

Kolikor so nam grobovi v severni Albaniji danes znani in kolikor so raziskani, jih prištevamo k tipu grobov v obliki kamnitih skrinj (Steinkistengräber). Izdelani so iz kamnitih plošč. Medtem ko je ob straneh postavljena pokončno le ena plošča, je pokrov sestavljen iz več plošč (2 do 3), ki so položene druga poleg druge.¹⁴ V grobovih se nahajajo vedno le okostnjaki, ki so pa različno usmerjeni. Tako opazimo tukaj lege od zahoda proti vzhodu, od juga proti severu itd. Kakor je ugotovil že Traeger, nimamo nobene pravila niti enotnosti.¹⁵ Zanimivost teh pokopov pa je v povsem drugih detajlih. Le redki so primeri, kjer bi v enem grobu, v eni takšni kamniti skrinji, ležal le en okostnjak. Večina raziskovalcev, ki nam omenjajo in opisujejo grobove, govore navadno o dveh in celo o treh okostnjakih, ki leže zvečine, kolikor je mogoče soditi po podatkih, drug vrh drugega.¹⁶ Napaka velikega dela raziskovalcev je bila, da so vsebino enega groba skoraj vedno obdelali kot celoto, pri čemer je seveda prišlo do povsem napačne slike.¹⁷

¹⁴ ZfE 1900, 44 sl.

¹⁵ I. c. 1900, 45 sl. — ZfE 1901 (Verhandlungen), 49.

¹⁶ Tako sta v grobu št. 2 v Kalaja Dalmaces dva okostnjaka, drug vrh drugega (ZfE 1900, 45 sl.). V grobu št. 3 ležita prav tako dva okostnjaka in v grobu št. 4 tudi dva, ki sta drug vrh drugega (ZfE 1900, 47 sl.). — V enem izmed grobov v Surdi je bil le en skelet (ZfE, Verhandlungen 1901, 49). — V nekem grobu v Kalaja Dalmaces, ki ga je odprl Nopcsa, so našli tri okostnjake (WMBH XI, 86). — Podatkov Reinacha ne morem uporabiti, ker L'Anthropologie nimam na razpolago.

¹⁷ V zvezi s tem pogledimo samo dva groba, ki jih objavlja Ippen (WMBH X, 16 sl., sl. 25, 26). Medtem ko so v enem grobu našli okoli 15 uhanov, tri kovinske ogrlice, eno biserno ogrlico, tri prstane, eno zapestnico, dve zaponki, dva noža, en sekač itd., sta v drugem dve fibuli, ena kovinska ogrlica, ena biserna ogrlica, dve sekiri, dva prstana, ena zapestnica, dve zaponki, dva okova, eno kresilo in več nožev ter fragmentov drugih predmetov.

S tega gledišča, oziroma s takim načinom obravnavanja, je tudi Nopcsa izpodbijal kakršne koli kasnejše pokope. Ako pa pregledamo tiste grobove, v katerih imamo označene pridevke po okostnjakih, bomo videli, da obstajata med njimi dve skupini, ki sta popolnoma pravilno napatili Traegerja, da je tolmačil eno kot provincialno ilirsko, drugo pa kot zgodnj srednjeveško. Imamo pa tukaj nekaj grobov, katerih vsebina ni jasna in je videti, da so se poročevalci glede na podatke zmotili: morda bo potrebno, take pojave tolmačiti na kak drug način.

Lahko se naslonimo le na nekaj grobov, ki so bili sistematično raziskani in imamo o njih vsaj skromne ustrezajoče podatke. To je nekaj grobov iz Kalaja Dalmaces, ki je v glavnem dala tudi največ zadevnih podatkov, en grob iz Šurde in en grob iz Kruje. Drugače pa obstajajo posamezne najdbe, ki izvirajo prav tako iz grobov in so jih našli v Draču, Kruji, Kindži in Kalaji Dalmaces, a jih pri delitvi ne moremo jemati v poštev, čeprav so tipološko zelo izraziti in je njih časovna opredelitev jasna.

Za nas so pomembni predvsem nekateri grobovi, o katerih nam poroča Traeger.¹⁸ Pri zgornjem okostnjaku groba št. 2 v Kalaja Dalmaces so našli en uhan z zvezdastim priveskom, dve zaponki in en prstan (sl. 1—4).¹⁹ Pri drugem spodnjem okostnjaku so pa odkrili dve železni fibuli (podobni sliki 47), železno ost za puščico, železen kavelj, železen nož, bronasto zapestnico, tri bronaste spiralno uvite cevi z obročkom na enem koncu, bronast prstan z vezanim likom ptice, bronast okrasek, dva bronasta obročka iz žice, dva gumba in belo stekleno jagodo.²⁰ Po pridevkih okostnjakov vidimo, da obstaja med njimi tako časovna kakor stilna in kulturno-tipološka razlika. Jasno se vidi, da so pridevki spodnjega okostnjaka veliko starejši kakor zgornjega in da ni nobenega predmeta, ki bi se ponavljal pri spodnjem in pri zgornjem okostnjaku. Poleg tega je pa tudi velika razlika v tem, kako so okostnjaki ohranjeni. Medtem ko je zgornji relativno dobro ohranjen, je spodnji čisto preperel, kar nikakor ne bi bilo mogoče, ako bi okostnjaka istočasno položili v grob. — V grobu št. 3 so našli tudi dva okostnjaka, ki sta pa s pridevki zelo skromna. Traeger jih v opisu tudi ne razlikuje. Priložen je en uhan s stožčasto spiralno uvitim koncem in en bronast okrasek z dvema obročkoma v obliki očal (sl. 5, 6).²¹ Po vsej verjetnosti je spadal uhan k zgornjemu okostnjaku, okrasek pa spodnjemu. Seveda je pa možno, da je bil tudi okrasek last zgornjega okostnjaka. V tem grobu sta oba okostnjaka enako preperela. — V grobu št. 4, ki je hranil prav tako dva okostnjaka, je zgornji dobro, a spodnji pa slabo ohranjen. Prvi je imel za pridevke uhane

¹⁸ ZFE 1900, 45 sl.

¹⁹ l. c. 1900, 46, sl. 5 b, 5 c, 5 d, 5 f.

²⁰ l. c. 1900, 46, sl. 6, 6 a, 6 b, 6 c, 6 d, 11, 12.

²¹ l. c. 1900, 47, sl. 6 e, 7.

1

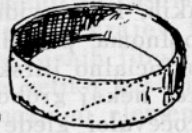
2

3

4

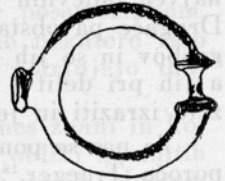
5

6

7

8

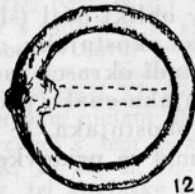
9

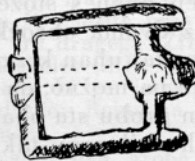
10

11

12

13

14

zvezdastega tipa in bronasto zaponko (sl. 7, 8),²² spodnji pa prstan z vrezanim pentagramom.²³ Tudi ta dva okostnjaka vkljub redkim pridevkom jasno kažeta na časovno in kulturno razliko. Medtem ko v rimskih grobovih nikdar ni podobnih uhanov zvezdastega tipa, so prstani, kakršne so našli v spodnjih grobovih, zelo pogosti; kasneje jih pa nimamo.

Ako sedaj na temelju zgornjih elementov analiziramo ostale grobove, kolikor so se nam ohranili kot celota, ne glede na število okostnjakov v posameznih grobovih, vidimo, da lahko že na temelju te analize delimo obstoječe gradivo. V poštev pa prihaja zopet zelo majhno število grobov. Grob iz Šurde, kjer so poleg okostnjakove glave našli lonček (sl. 46),²⁴ v tem pogledu ne pride v poštev, ker je bil v grobu le en okostnjak, kolikor so bila opazovanja pač natančna. Upoštevati pa moramo en grob iz Kalaja Dalmaces, v katerem so bili, kot vemo, trije okostnjaki in so imeli kot pridevke en par uhanov z zvezdastim priveskom (sl. 15), en par obsenčnih obročkov s kvačico na enem in petljo na drugem koncu (sl. 21) ter eno zaponko (sl. 23).²⁵ Nesporno je okostnjak, ki je imel zvezdaste uhane mlajši. Okostnjak, ki je imel zaponko, pa mu je bil, kot je videti, dosti blizu, čeprav so takšne zaponke uporabljali v veliki meri že poprej. Odprto pa ostane vprašanje le glede na obsenčne obročke zaradi odeljenega dela v obliki jagode ali pa rozete na obročku samem, kar je izrazita tipološka posebnost. Seveda je tudi možno, da ti obročki spadajo v kasnejši čas. — Kolikšno število okostnjakov je bilo v posameznih drugih grobovih, ne vemo. Dva groba z izredno bogato vsebino, ki sem jih omenil že poprej,²⁶ hranita gradivo, ki jasno kaže, da je moralo biti v grobu več okostnjakov, ako nimamo opravka celo z večjim številom grobov. Tu so tipični predmeti, ki jih imajo po drugih grobovih mlajši okostnjaki, pa tudi pridevki, ki bi jih prisodili starejšim okostnjakom. Med prve moramo šteti uhane z zvezdastim priveskom, uhane s stožčasto spiralno zvitim koncem, kresilo itd., med druge pa razne fibule in okove. — Tudi v grobu iz Kalaja Dalmaces, ki ga objavlja Traeger in omenja le en okostnjak, je moralo biti, po materialu sodeč, večje število okostnjakov.²⁷ Med raznimi starejšimi predmeti, fibulami in okovi je tudi en okrasek, ki se po svoji tipološki posebnosti od drugih v tem gradivu loči (sl. 9). Mogoče bo treba sem prišteti tudi še eno zapono (sl. 10).²⁸ — Podobno je tudi z grobom, najdenim v Kruji.²⁹ Poleg izrazitih starejših in rimskih

²² I. c. 1900, 47 sl., sl. 3 e, 7 a.

²³ I. c. 1900, 48, sl. 8.

²⁴ I. c. 1901, (Verhandlungen) 49, sl. 35.

²⁵ WMBH XI, 86, sl. 6.

²⁶ WMBH X, 17, sl. 25, 26.

²⁷ ZfE 1900, 45 (grob št. 1).

²⁸ ZfE 1900, 46, sl. 3, 3 a.

²⁹ ZfE 1902, (Verhandlungen) 58 sl., sl. 4—14.

objektov so odkrili tudi luničast srebrn uhan, okrašen s filigranom, fragment uhana z zvezdastim priveskom, dve ploščati fibuli ter eno ločno fibulo (Sprossenfibel). Mogoče bi mogli sem prišteti tudi še en prstan, kar pa ni zanesljivo (sl. 24—28).

Če pregledamo gradivo iz severne Albanije s tipološkega in primerjalnega gledišča, ugotovimo prav tako dve kulturni in časovni skupini. Ne bom se zadrževal na izrazitih objektih rimskega in predzgodovinskega časa, kakor so razne fibule, ki imajo še izrazit značaj predzgodovine, a bodo časovno sodile že v rimsko obdobje (sl. 47).³⁰ dalje izrazite rimske fibule,³¹ razne zapestnice,³² prstani s pentagramom, z različnimi kamni, z napisi in z raznimi figuralnimi upodobitvami³³ itd. Za nas so najpomembnejši tisti objekti, ki sodijo v kasnejši čas in jih lahko pripišemo slovanskemu prebivalstvu. Vendar je še vedno nekaj predmetov, ki jih danes ne moremo točno opredeliti. K temu bi pripomoglo le nekaj sistematično odkopanih in raziskanih grobov.

Fibule. V poštev prihajata dve ploščati fibuli, najdeni v Kruji.³⁴ Ena je izredno velika (8,5 cm v premeru); izdelana je iz dveh tankih bronastih sestavljenih ploščic. Spodnja ploščica je gladka, zgornja pa ima vtisnjene ornamente, sestoječe iz vrezanih koncentričnih krogov, manjših krogov, kvadratov ter manjših okroglih in podolgovatih vzboklin. Igla ni na sredi spodnjega dela, temveč je postavljena le ca. 3 cm od roba (sl. 24).³⁵ Druga manjša fibula pa je bila po vsej verjetnosti ulita v kalupu (sl. 25). Ima okrogle vzbokline in krog na sredi. Igla je bila na zadnji strani v isti legi kakor pri prejšnji fibuli.

Ploščate fibule se javljajo kasneje v köttlaški kulturni skupini.³⁶ Pred tem jih pa imamo tudi v avaro-slovanski, keszthelyski.³⁷ Med temi in tistimi, ki so jih našli v Albaniji v Kruji, je sicer razlika, vendar pa ne stilna. Tako nam je mogoče te fibule veliko bolj gotovo povezati med seboj, kakor pa z nekdanjimi antičnimi fibulami, ki se razlikujejo od naših dveh po stilu in upodobitvah. Z avaro-slovanskimi jih veže tudi tehnična izdelava, najsi so ulite v kalupu ali pa izdelane iz dveh ploščic. Na vprašanje, od kod je prišla pobuda za izdelovanje teh fibul, ki so doslej znane le v Kruji,

³⁰ ZfE 1900, 46 sl., sl. 1, 4, 5. — ZfE 1901, (Verhandlungen) 44 sl., sl. 1. — ZfE 1902, (Verhandlungen) 58, sl. 4. — WMBH XII, 191, sl. 50—52.

³¹ ZfE 1902, (Verhandlungen) 61, sl. 15. — WMBH XII, 191, sl. 55, 54.

³² ZfE 1902, (Verhandlungen) 61, sl. 11.

³³ ZfE 1900, 47, sl. 6 c; 48, sl. 8, 8 a. — ZfE 1901, (Verhandlungen) 47, sl. 28 do 50. — WMBH XII, 194, sl. 61—66.

³⁴ ZfE 1902, (Verhandlungen) 60, sl. 6, 6 a, 7, 7 a.

³⁵ l. c 59 sl.

³⁶ Korošec, Uvod v materialno kulturo Slovanov zgodnjega srednjega veka, Ljubljana 1952, 326 sl.

³⁷ l. c 324. — Hampel, Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn, Braunschweig 1905, I, 531 sl., sl. 828—835. — Hampel III, T. 170, sl. 1—7; T. 171, sl. 1—5; T. 177, sl. 8; T. 216, grob 504, sl. 5; T. 220, grob 556, sl. 5 itd.

15

16

17

18

19

20

21

22

23

je možno hipotetično odgovoriti na več načinov. Vsekakor je izvor enih in drugih isti.

Na istem najdišču v Kruji so našli tudi ločno fibulo (Sprossen-fibel),³⁸ ki je doslej edina te vrste v Albaniji (sl. 28). Svoje paralele bi imela v ločnih (tako imenovanih gotskih) fibulah ob Dnjepru, ki so se razširile tudi po Balkanu.³⁹ Že Werner omenja to fibulo in jo pripisuje kot poseben tip slovanskim fibulam 7. stoletja.⁴⁰ S tem je, glede na prepričljive dokaze, tudi vprašanje te fibule razjasnjeno, posebno če jo povežemo tudi z ostalimi albanskimi najdbami na eni, kakor tudi s podobnimi in sorodnimi fibulami, najdenimi na Balkanu, na drugi strani.

Uhani. Najbolj pogosti in tudi najkarakteristični so razni tipi uhanov, ki so jih našli po raznih mestih severne Albanije, predvsem v okolici Skadra. V največjem številu so odkrili uhanе z zvezdastim priveskom (sl. 3, 7, 15—18),⁴¹ ki so zanimivi tako po obliki kakor po tehnični izdelavi. Na obročku s kvačico na enem in petljo na drugem koncu visi štirioglat trak, ki se končuje v zvezdo s petimi roglji. Srednji del zvezde je izbokel in ornamentiran v obliki križa ali pa rozete. Ornamentirani so pa tudi roglji in trak. S tehnične strani lahko razdelimo uhanе v dve skupini. Eni so uliti v kalupih ter je obroček ulit skupaj z uhanom, drugi so pa izdelani iz dveh ploščic bronaste pločevine, ki so sestavljene in pritrjene na obroček. Sprednja stran, z večjo vzboklino na sredini ter raznimi manjšimi vzboklinami na rogljih in na traku, kakor tudi zadnja stran, ki ima prav tako majhne vzboklinice na srednjem delu zvezde, je bila odtisnjena v kalupu, ne predstavlja ročnega dela. To je ugotovil že Nopesa na enem paru uhanov iz Kalaja Dalmaces, ki sta ne samo medsebojno identična in enako ornamentirana, temveč imata tudi isto razporeditev vzboklinic, ki so enako oddaljene v obeh primerih.⁴² Jasno je, da so morale biti odtisnjene v kalupu. Do istega sklepa prihaja tudi Werner.⁴³

Ako pogledamo vse te uhanе z zvezdastim priveskom in jih skušamo povezati z drugimi na Balkanu, v Panonski ravnini, Rusiji itd., vidimo, da so precej različni od drugih oblik. Pravilno pa omenja Werner, da je osnovna oblika uhana jasna in da spadajo, vkljub različnim oblikam in drugemu tehničnemu postopku v izdelavi, v skupino uhanov, ki se širijo v 7. stoletju po Ukrajini, Panonski ravnini in po nekaterih drugih pokrajinah.⁴⁴ Pri nas pri-

³⁸ ZfE 1902, (Verhandlungen) 59, sl. 5. — WMBH XII, 192, sl. 56.

³⁹ Korošec, Uvod, 322 sl.

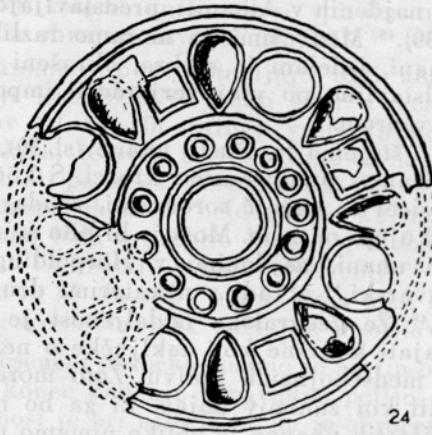
⁴⁰ Reinecke Festschrift, Mainz 1950, 155, 171.

⁴¹ ZfE 1900, 46, sl. 3 d, 3 e. — ZfE 1901, (Verhandlungen) 47, sl. 31. — ZfE 1902, (Verhandlungen) 60, sl. 9. — WMBH X, 17 sl., sl. 26, Nr. 12. — WMBH XI, 86, sl. 6 b. — WMBH XII, 194, sl. 68, 69, 70.

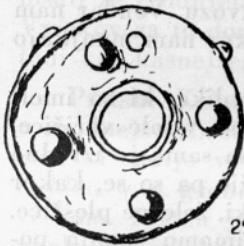
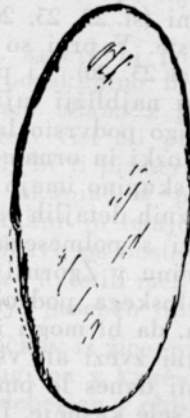
⁴² WMBH XI, 86 sl.

⁴³ Reinecke Festschrift, 158.

⁴⁴ l. c. 158, T. 31, sl. 2—4; T. 32, sl. 1, 5; T. 33.

24

25

26

27

28

hajajo analogni primeri v poštev v Čadjavici in v Biskupiji pri Kninu (kjer so našli model za odtiskovanje uhanov).⁴⁵

Drugo skupino uhanov, najdenih v Albaniji, predstavljajo luničasti uhani (sl. 22, 23, 26, 39).⁴⁶ Med njimi pa moramo razlikovati tri podvrste. V prvi so uhani, izdelani iz srebra, okrašeni s filigranom (sl. 23, 26). Ti predstavljao po vsej verjetnosti import ali pa so vsaj najbližji tujim vzorom.

V drugo podvrsto lahko štejemo luničaste uhane (sl. 39), ki so relativno ozki in ornamentirani s punktiranimi krožci. S köttlaško kulturno skupino imajo ti sicer še največ sorodnosti, vendar se pa v posameznih detajlih razlikujejo od njih. Mogoče bi bilo še največ podobnosti s polmesečnimi uhani, najdenimi v Hörpoldingu pri Traunsteinu in Zgornji Bavarski,⁴⁷ a tudi z nekaterimi drugimi z vzhodnoalpskega področja.⁴⁸ Že geografska oddaljenost je danes prevelika, da bi mogli izvajati kakršne koli zaključke o nekakšni medsebojni zvezi ali vsaj medsebojnemu vplivu. Zato moremo te podobnosti danes le omeniti kot zanimiv pojav, ki ga bo mogoče tolmačiti šele kasneje. Luničastih uhanov te oblike nimamo namreč nikjer vzhodno od alpskega področja. Kolikor se pa javlja kak osamljen primer, ga bo treba verjetno prisoditi uvozu. Vendar nam tudi uvoz iz Albanije danes ne bi bil razumljiv, ker nam manjkajo kakršni koli vmesni členi.

V tretjo podvrsto spadajo uhani luničaste oblike, ki so imeli vzdolž lunule navito žico s petljami, na katerih so visele verižice, izdelane iz členov v obliki črke S (sl. 22).⁴⁹ Lunula sama je izredno ozka, ponekod komaj naznačena. Na koncu verižic pa so se, kakor domneva Nopcsa, nahajali tudi še nekakšni priveski, železne ploščice, kakor on misli.⁵⁰ Doslej na drugih najdiščih nimamo znanih podobnih oblik luničastih uhanov z obešenimi verižicami. Popolnoma drug značaj imajo luničasti uhani iz Starega Města, ki imajo verižice, a so obešene na lunulo.⁵¹ Mogoče bi bili albanskim še najbolj sorodni, čeprav je med njimi precejšnja tipološka razlika, luničasti uhani iz Ptujja, kjer so bile ob lunuli tri žice.⁵² Na vsak način je pa tudi tu zaradi velike oddaljenosti direktna povezava nemogoča.

⁴⁵ Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb 1942/43, T. III, sl. 6, 7. — Karaman, Iz kolijevke hrvatske prošlosti, 1930, sl. 147.

⁴⁶ ZfE 1902, (Verhandlungen) 60, sl. 8. — WMBH XII, 195, sl. 71—73. — WMBH X, 18, sl. 27, Nr. 3.

⁴⁷ Riegel-Zimmermann, Kunstgewerbe des frühen Mittelalters II, Wien 1925, 74, sl. 66, 67.

⁴⁸ MAGW 1942, T. I, sl. 1, 5, 7, 8. — Itd.

⁴⁹ WMBH X, 18, sl. 27, Nr. 3. — WMBH XII, 195, sl. 71.

⁵⁰ WMBH XII, 195.

⁵¹ Niederle, Rukovět slovanské archeologie, 195, 89. — Poulík, Staroslovanská Morava, Praha 1948, 47, sl. 15.

⁵² J. Korošec, P. Korošec, Predzgodovinska in staroslovanska nekropola blizu Turnišča pri Ptujju, Razprave III, Ljubljana 1953, 201, sl. 10, T. XVI, sl. 25.

Med albanskimi uhani je tudi nekoliko tipov, ki pripadajo izraziti avaro-slovanski kulturni skupini. To so uhani, ali bolje, obsenčni obročki, katerih en konec se spiralno uvija v stožec, čigar vrh je pri tem obrnjen navzdol (sl. 5, 37).⁵³

Zanimiv tip predstavljajo tudi uhani, katere bi po naši dosedanji klasifikaciji lahko šteli v neko podskupino belobrdskih uhanov (sl. 19, 20). Strogo vzeto tu nimamo uhana z grozdastim priveskom, temveč majhno lunulo, na kateri visi ali piramidalen obesek ali pa neke vrste grozdič. Še najbolj bi ti primeri ustrezali nekaterim uhanom belobrdske kulturne skupine s privešenim grozdom, toda s prebito lunulo, podobno kakor jo imajo nekateri uhani v Dalmaciji, a tudi v Sloveniji.⁵⁴ V bistvu pa obstaja razlika tudi tu in bi albanske uhane prav tako lahko uvrstili med luničaste s priveskom. Na vsak način pa predstavljajo poseben tip.

Obsenčni obročki. Imamo le en tip obročkov iz žice, pri katerih se en konec končuje v navadno petljo, drugi pa v kvačico (sl. 21). Posebnost je pri njih le to, da je obroček odebeljen v obliki jagode ali rozete. Ni pa za sedaj še jasno, ali moremo ta obroček res pripisati že zgodnjemu srednjemu veku ali pa pripada še rimski dobi. Vzrokov za to domnevo je več. Vendar bi ga bilo mogoče tolmačiti tudi kot kasnejšega.

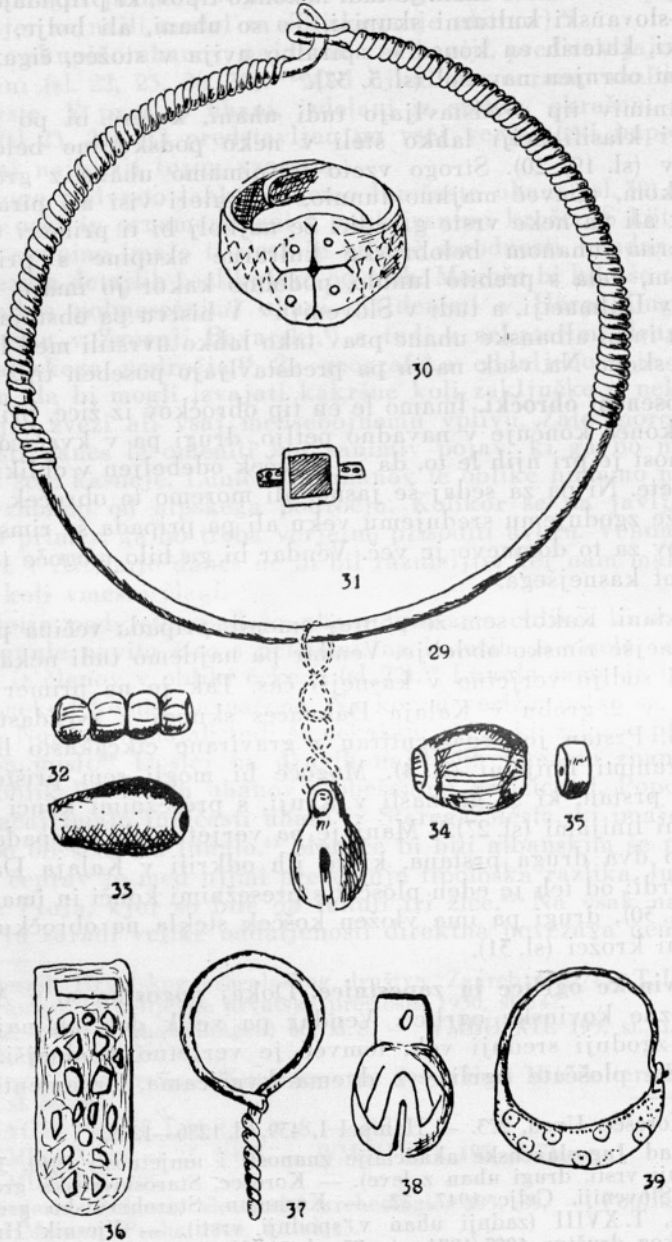
Prstani. Kakor sem že poprej omenil, pripada večina prstanov v zgodnejše rimsko obdobje. Vendar pa najdemo tudi nekaj prstanov, ki sodijo verjetno v kasnejši čas. Tak je na primer prstan, najden v 2. grobu v Kalaja Dalmaces skupaj z zvezdastim priveskom. Prstan je ornamentiran z gravirano cikcakasto linijo in punktiranimi linijami (sl. 4). Mogoče bi mogli sem prišteti tudi ploščat prstan, ki so ga našli v Kruji, s presežnimi konci in graviranimi linijami (sl. 27).⁵⁵ Manj je pa verjetno, da bi spadala v to skupino dva druga prstana, ki so jih odkrili v Kalaja Dalmaces in v Šurdi; od teh je eden ploščat s presežnimi konci in ima vrezan križ (sl. 30), drugi pa ima vložen košček stekla na obročku z graviranimi krožci (sl. 31).

Kovinske ogrlice in zapestnice. Dokaj pogostne so v Albaniji tudi razne kovinske ogrlice. Vendar pa velik del teh najbrž ne sodi v zgodnji srednji vek, temveč je verjetno zgodnejši. To so predvsem ploščate ogrlice z dvema kvačicama, ornamentirane s

⁵³ Korošec, Uvod, 275. — Hampel I, 459, sl. 1286—1288.

⁵⁴ Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1940, 31, sl. 29 (v spodnji vrsti, drugi uhan z leve). — Korošec, Staroslovenska grobišča v severni Sloveniji. Celje 1947, 72. — Karaman, Starohrvatsko groblje na Majdanu, T. XVIII (zadnji uhan v spodnji vrsti). — Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva 1905/1904, str. 79, sl. 31, Nr. 2. — Carniola 1908, T. II, sl. 18.

⁵⁵ ZfE 1902, (Verhandlungen) 60, sl. 10.

punktiranimi linijami in graviranimi krožci.⁵⁶ Najraje so se pa uporabljale ogrlice, izdelane iz debelejšje bronaste žice s kvačico na enem in s petljo na drugem koncu. Deli ogrlice proti obema koncema so oviti z ožjim bronastim trakom (sl. 29).⁵⁷ Te ogrlice nimajo nikjer v slovanskem inventarju zgodnjega srednjega veka neposrednih analogij. Podobnost in celo sorodnost pa lahko najdemo skoraj povsod, celo v belobrdski kulturni skupini pri ogrlicah, zvitih iz treh in več žic, ki imajo tudi konce ovite z zelo tanko žico.⁵⁸ Tako bi bili skoraj upravičeni, da bi albanske ogrlice te vrste tolmačili kot zgodnesrednjeveške, kar bi v nekaterih primerih potrjevali celo na ogrlice obešeni kraguljčki, ki vise na kratki verižici iz dveh členov v obliki osmice. Ker pa danes nimamo še nikakršnih stratigrafskih podatkov, moramo dopustiti tudi možnost, da so te ogrlice lahko tudi starejše, čeprav nimamo zanje nikakršnih analogij med ilirskim materialom.

Bolj redke so zapestnice, ki so pa starejše. Te so ploščate, odprte ali zaprte in različno ornamentirane.⁵⁹

Biserne ogrlice. Našli so relativno veliko število biserov od navadnih pa do millefiori biserov.⁶⁰ Večina spada pač v zgodnejši čas. Predvsem raznobarvni biseri, biseri z očesci, itd. Vendar je pa med njimi tudi nekaj biserov, ki jih moramo uvrstiti v zgodnji srednji vek. To so v prvi vrsti tisti, ki nosijo obliko vodne kapljice ali bučnih semen, kakor jih mnogi imenujejo, in ki so vodeča oblika v avaro-slovanski kulturi Panonske ravnine.⁶¹ Poleg teh imamo tudi še nekatere druge oblike, kot so okrogli biseri sestavljeni v paličicah (vodeča oblika v belobrdski kulturni skupini), itd. (sl. 32—35).

Kraguljčki. Našli jih niso veliko; šteti jih moramo kot priveske na ogrlicah, kar izpričujejo kovinske ogrlice, na katerih so bili obešeni (sl. 20, 38). Oblike so iste, kakor jih imamo v zgodnjem srednjem veku. Ker pa je vprašanje, ali kovinske ogrlice, na katerih so bili obešeni, ne sodijo mogoče tudi v zgodnejši čas, še odprto, je za sedaj nerešeno tudi vprašanje kraguljčkov. S čisto tipološkega gledišča bi sodil, da kraguljčki ne spadajo v rimsko dobo.

Zapone. Tudi velik del zapon moramo pripisati zgodnejšemu času. Vendar je med njimi tudi nekaj primerov, ki že po stratigrafskih podatkih sodijo v zgodnejši srednji vek. To so predvsem zapone, najdene v grobovih ob okostnjakih, ki imajo tudi druge

⁵⁶ WMBH X, 20, sl. 32, 35.

⁵⁷ WMBH X, 17, sl. 25, Nr. 5; sl. 26, Nr. 3, 4; sl. 27, Nr. 1, 2. — ZfE 1901, (Verhandlungen) 45, sl. 2.

⁵⁸ Korošec, Uvod, 306 sl.

⁵⁹ WMBH X, 20 sl., sl. 34—36. — ZfE 1900, 47, sl. 7 in druge.

⁶⁰ ZfE 1901, (Verhandlungen) 46, sl. 8—25. — ZfE 1902, (Verhandlungen) 61, sl. 13, 14. — WMBH X, 21, sl. 37—40.

⁶¹ WMBH X, 21, sl. 38. — Hampel I, 463, sl. 1463, 1464.

nesporno zgodnjersrednjeveške predmete (sl. 1, 2, 8). Glede na material, predvsem v avaro-slovanski kulturni skupini, pa moremo prišteti sem s tipološkega gledišča še nekaj drugih zapon raznih tipov (sl. 10—14).

Vse naše zapone lahko razdelimo v nekaj skupin: I. Podolgovate zapone, izdelane v prebiti tehniki (sl. 1, 11, 14). II. Štirioglate zapone, ki imajo le okvir (sl. 10, 15). III. Štirioglate zapone, ki so deljene in se ovalno končujejo (sl. 2). IV. Navadne okrogle zapone (sl. 12). V. Okrogle zapone s posebej izdelanim ležiščem za trn ali iglo (sl. 8). Tipi, kakor so v skupini II.—V., se javljajo tudi v rimski kulturi.

Jeziček pri pasici. Našli so le en primer navadnega, masivno litega in prebitega jezička (sl. 36). Čeprav je naš primer zelo preprost, ima analogije v avaro-slovanski kulturni skupini.

Okraski. Imamo večje število okraskov, ki so pa za sedaj glede na časovno opredelitev še dvomljivi. To so liti okraski v obliki očal iz bronaste žice (sl. 6), od katerih imajo nekateri še druge dodatke.⁶² Precej podobni so tudi nekateri drugi okraski bolj polkrožne oblike.⁶³ S tipološkega gledišča pa spadajo ti okraski najverjetneje v ilirsko dobo, skoraj nobenega dokaza pa nimamo, da bi jih mogli prištevati k zgodnjemu srednjemu veku. Nekoliko drugače je z okraskom, kjer je v krogu, okrašenem z vzboklinami, predstavljena štirinožna žival (sl. 9), ki nas tako stilistično kakor z upodobitvijo spominja na celo vrsto sorodnih upodobitev avaro-slovanske kulturne skupine, prav tako pa tudi na posamezne motive köttlaških emaljiranih predmetov.

Sekire. Zelo pogosten pojav v grobovih so tudi sekire, ki sodijo skoraj izključno v zgodnji srednji vek. Po literaturi sta doslej znana dva tipa. Prvi je tip podolgovate, nekoliko povite sekire z malo razširjenim rezilom proti spodnji strani. Čelo je štirioglato, razširjeno v kladivasto obliko. Stranice ušesa so bile na spodnji strani trikotno zaključene (sl. 40). Vrsta sekir s kladivastim dodatkom na čelu je zelo razširjena v Panoniji.⁶⁴ Drugi tip sekire, ki ima čelo tudi štirioglato oblikovano, ima na dolgem vratu ozek, a dolg, navzdol viseč list. Stranice ušesa se tako na spodnji kakor na zgornji strani trikotno končujejo (sl. 41). Tudi ta tip je v raznih inačicah v zgodnjem srednjem veku zelo razširjen.

Puščične osti in noži. Časovno danes ni mogoče točno opredeliti tu in tam najdenih puščičnih osti (sl. 42). Prav tako je tudi z noži, od katerih bi nekatere lahko šteli k zgodnjemu srednjemu veku (sl. 43).

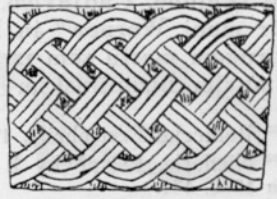
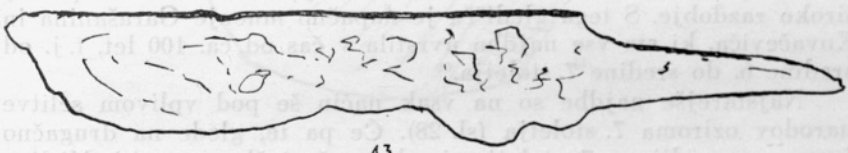
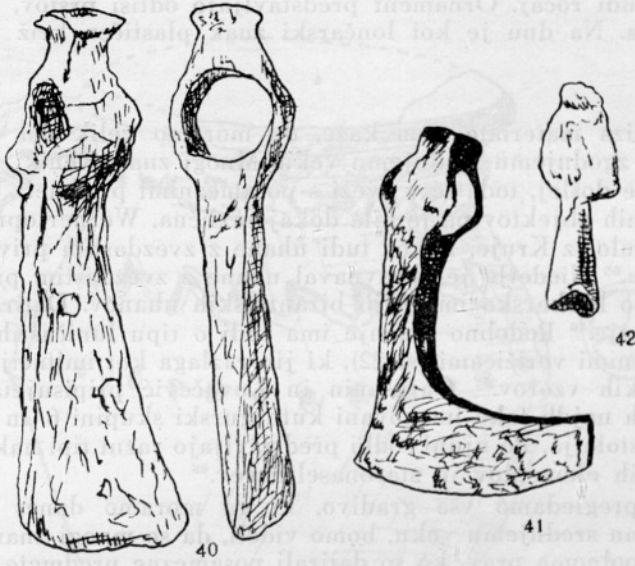
Kresila. Niso ravno pogosten pridevek, vendar jih moramo vkljub nekoliko različni obliki, ki se opaža v širini in pa v oblikovanju koncev, pripisati zgodnjemu srednjemu veku (sl. 44).

⁶² WMBH X, 18, sl. 27, Nr. 6, 7. — ZfE 1900, 47, sl. 7.

⁶³ WMBH X, 18, sl. 27, Nr. 4 a, b.

⁶⁴ Hampel I, 86, sl. 99—102. — Itd.

Keramikka. Keramiinien esineitä on ollut
muun muassa erilaisia keraamisia
esineitä, jotka on valmistettu
keraamisista aineista. Ne ovat
ollut käytössä jo kauan.

Keramika. Keramični objekti skoraj niso znani. Našli so samo en lonček v nekem grobu v Šurdi (sl. 46). Ta je jajčasto ovalne oblike z navzven upognjenim ustjem in poševno odrezanim robom in ima tudi ročaj. Ornament predstavljajo odtisi prstov, vbodi in valovnica. Na dnu je kot lončarski znak plastičen križ v krogu.

*

Analiza materiala nam kaže, da moramo velik del objektov pripisati zgodnjemu srednjemu veku. Mnogi znanstveniki so storili to tudi že doslej, toda le v zvezi s posameznimi predmeti. Datacija posameznih objektov pa je bila dokaj različna. Werner opredeljuje n. pr. fibulo iz Kruje, kakor tudi uhanе z zvezdastim priveskom v 7. stoletje.⁶⁵ Niederle je obravnaval uhanе z zvezdastim priveskom kot grobo barbarsko imitacijo bizantinskih uhanov. Datiral jih je v 8. stoletje.⁶⁶ Podobno mnenje ima tudi o tipu luničastih uhanov s privešenimi verižicami (sl. 22), ki jih razlaga kot imitacijo sirskegipčanskih vzorov.⁶⁷ Garašanin in Kovačević pripisujeta večino albanskih najdb tako imenovani kuturgurski skupini 6. in prvi polovici 7. stoletja. Po njuni sodbi predstavljajo razni tipi nakita zmes slovanskih elementov in staronaseljencev.⁶⁸

Če pregledamo vse gradivo, ki ga moramo danes pripisati zgodnjemu srednjemu veku, bomo videli, da so mnogi znanstveniki imeli popolnoma prav, ko so datirali posamezne predmete. Celotna ostalina pa nikakor ne kaže le na neki krajši čas, temveč na precej široko razdobje. S tega gledišča je napačno mnenje Garašanina in Kovačevića, ki sta vse najdbe uvrstila v čas od ca. 100 let, t. j. od sredine 6. do sredine 7. stoletja.⁶⁹

Najstarejše najdbe so na vsak način še pod vplivom selitve narodov oziroma 7. stoletja (sl. 28). Če pa te, glede na drugačno formo, res sodijo v 7. stoletje, je danes še težko govoriti. Mislim, da je najtočneje, če za sedaj postavimo take primere na konec 7. in na začetek 8. stoletja. Tudi uhani z zvezdastim priveskom najbrž nimajo več veliko skupnega s podobnimi uhani iz martinovske kulturne skupine, Čadjavico, Cosovenii-de-Jos, Maros-Gombasem itd., kakor meni Werner⁷⁰ in kakor domnevata Kovačević-Garašanin.⁷¹ Na drugem mestu sem izrazil mnenje, da bi ti uhani mogli nastati pod novim bizantinskim vplivom, medtem ko so prvi pontskega

⁶⁵ Reinecke Festschrift, 155, 158.

⁶⁶ Niederle, Příspěvky k vyvoju byzantských šperku ze IV—X století, Praha 1930, 131.

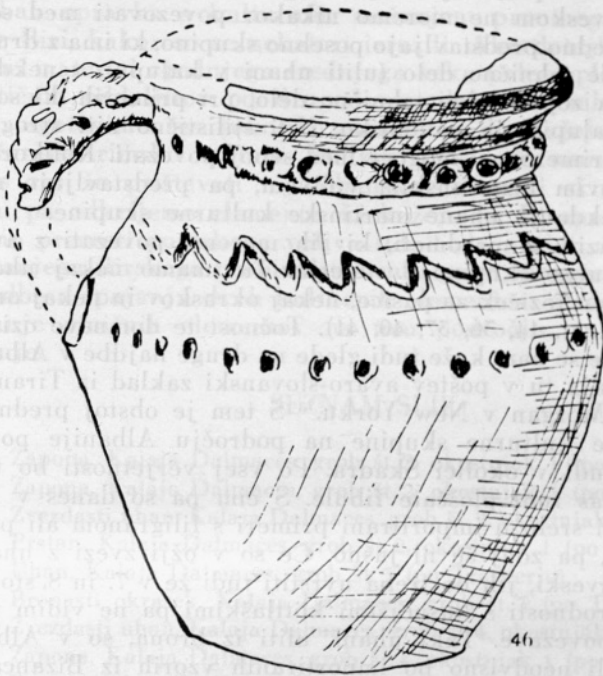
⁶⁷ l. c. 129.

⁶⁸ Garašanin-Kovačević, Pregled materijalne kulture južnih Slovena, Beograd 1950, 30 sl.

⁶⁹ l. c. 30 sl.

⁷⁰ Reinecke Festschrift, 158 sl.

⁷¹ Garašanin-Kovačević, Pregled materijalne kulture, 30 sl.

46

47

izvora, oziroma so dospeli od tam tudi na področje Panonske ravnine.⁷² Podoben primer kasnejšega drugega vpliva vidimo lahko tudi pri belobrdskih uhanih z zvezdastim priveskom. Vendar pa tudi teh dveh skupin, t. j. albanskih in belobrdskih uhanov z zvezdastim priveskom ne moremo nikakor povezovati med seboj. Prvi danes še vedno predstavljajo posebno skupino, ki ima z drugimi skupno delno le tehnično delo (uliti uhani v kalupu), z nekdanjo martinovsko pa zopet delno tehnično delo, pri primerih, ki so bili odtisnjeni v kalupih, in pa obliko. Niti stilistično niti strogo po obliki pa teh primerov ni mogoče med seboj povezati. Kolikor niso nastali pod novim bizantinskim vplivom, pa predstavljajo reminiscenco na nekdanje uhane martinske kulturne skupine.

Dokaj izraziti so predmeti, ki jih moremo povezati z avaro-slovansko kulturno skupino 8. stoletja. Tu imamo nekaj uhanov, nekaj zaponk, en jeziček za pasico, nekaj okraskov in nekaj orodja (sl. 1, 2, 5, 8, 9, 11, 14, 36, 37, 40, 41). Točnost te domneve oziroma takšne povezave se nam kaže tudi glede na druge najdbe v Albaniji. Predvsem prihaja tu v poštev avaro-slovanski zaklad iz Tirane, ki je v zbirki P. Morgan v New Yorku.⁷³ S tem je obstoj predmetov avaro-slovanske kulturne skupine na področju Albanije potrjen in razumljiv tudi v okolici Skadra. Po vsej verjetnosti bo treba staviti v isti čas tudi ploščate fibule. S čim pa so danes v zvezi luničasti, bodisi srebrni importirani primeri s filigranom ali pa liti bronasti uhani, pa zdaj še ni jasno. Če so v ožji zvezi z uhani z zvezdastimi priveski, jih bo treba uvrstiti tudi že v 7. in 8. stoletje. Vkljub vsej sorodnosti s kasnejšimi köttlaskimi pa ne vidim nikakršne možne povezave. Taki uhani, uliti iz bronu, so v Albaniji verjetno nastali neodvisno po importiranih vzorih iz Bizanca. Ni pa izključeno, da spadajo tudi v nekoliko kasnejši čas.

Predmetov kasnejšega časa po 8. stoletju je za sedaj še dokaj malo. Vendar pa imamo vkljub temu ustrezajočo skupino; to so uhani, ki so sicer luničaste oblike, pa spominjajo na belobrdske uhane (sl. 19, 20). Njihova točna časovna uvrstitev za sedaj še ni mogoča. Za mnenje, da so to grobišče uporabljali tudi še po 8. stoletju, pa najjasneje kaže lonček, ki so ga našli v enem izmed grobov (sl. 46), katerega bi lahko po tehniki izdelave in po drugih detajlih pripisali koncu 9. ali pa začetku 10. stoletja.

Tako imamo v okolici Skadra grobove že iz rimsko-ilirskega časa; uporabili so jih ponovno v zgodnjem srednjem veku od 7. pa vse do 10. stoletja. Že značaj najdb sam tudi etnično opredeljuje te druge pokoje v že obstoječe starejše grobove. Analogije lahko dobimo le med slovanskimi kulturnimi skupinami Panonske ravnine in Balkana. Vendar pa so v tem gradivu posebnosti, ki se na drugih

⁷² Zgodovinski časopis, Ljubljana 1951, 344.

⁷³ Riegel-Zimmermann, Kunstgewerbe II, 49, sl. 39. — Strzygowski, Altai-Iran und Völkerwanderung, Leipzig 1917, 1—40. — Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission, Wien 1903, 283, sl. 230—232.

najdiščih ne javljajo, posebnosti, ki dajejo tej kulturni skupini svoj pečat in jo bomo morali označiti kot samostojno, ne glede na vzroke, zaradi katerih je prišlo do različkov.

Tu bi se dotaknil še vprašanja, v kakšni meri imamo pri teh najdbah opravka s kulturnim mešanjem prvotnega prebivalstva, t. j. z Iliri, kakor so se nekateri izrazili. Ako detajlno analiziramo celotni material zgodnjega srednjega veka poleg splošnih in karakterističnih oddaljitvev od drugod znanih stilističnih posebnosti in form, ugotovimo res nekoliko elementov, ki kažejo na eni strani na starejšo rimsko kulturo, kolikor se seveda morejo ti predmeti danes res že prištevati tej albansko-slovanski skupini, na drugi strani pa odkrijemo elemente, ki kažejo na Bizanc. Seveda pa ne smemo prezreti pontskega vpliva itd. Toda nikjer ni videti vpliva nekdanjega ilirskega prebivalstva, niti ga ni mogoče dokazati. Zato so sodbe o spajanju dveh kulturnih elementov, glede na domnevno križanje etničnih elementov na tem področju, za sedaj še pregodnje.

SEZNAM SLIK

- Sl. 1. Zapona, Kalaja Dalmaces, grob št. 2, okostnjak 1 (po Traegerju)
- Sl. 2. Zapona, Kalaja Dalmaces, grob št. 2, okostnjak 1 (po Traegerju)
- Sl. 3. Zvezdasti uhan, Kalaja Dalmaces, grob št. 2, okostnjak 1 (po Traegerju)
- Sl. 4. Prstan, Kalaja Dalmaces, grob št. 2, okostnjak 1 (po Traegerju)
- Sl. 5. Uhan, Kalaja Dalmaces, grob št. 3 (po Traegerju)
- Sl. 6. Bronasti okrasek, Kalaja Dalmaces, grob št. 3 (po Traegerju)
- Sl. 7. Zvezdasti uhan, Kalaja Dalmaces, grob št. 4, okostnjak 1 (po Traegerju)
- Sl. 8. Zapona, Kalaja Dalmaces, grob št. 4, okostnjak 1 (po Traegerju)
- Sl. 9. Bronasti okrasek, Kalaja Dalmaces, grob št. 1 (po Traegerju)
- Sl. 10. Zapona, Kalaja Dalmaces, grob št. 1 (po Traegerju)
- Sl. 11. Zapona, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
- Sl. 12. Zapona, Šurda (po Nopcsi)
- Sl. 13. Zapona, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
- Sl. 14. Zapona, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
- Sl. 15. Zvezdasti uhan, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
- Sl. 16. Zvezdasti uhan, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
- Sl. 17. Zvezdasti uhan, Kalaja Dalmaces (po Traegerju)
- Sl. 18. Del zvezdastega uhana, Kalaja Dalmaces (po Traegerju)
- Sl. 19. Uhan, Drač (po Traegerju)
- Sl. 20. Uhan, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
- Sl. 21. Obsenčni obroček, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
- Sl. 22. Luničasti uhan, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
- Sl. 23. Luničasti uhan, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
- Sl. 24. Ploščata fibula, Kruja, grob št. 1 (po Traegerju)
- Sl. 25. Ploščata fibula, Kruja, grob št. 1 (po Traegerju)
- Sl. 26. Luničasti uhan, Kruja, grob št. 1 (po Traegerju)
- Sl. 27. Prstan, Kruja, grob št. 1 (po Traegerju)

- Sl. 28. Ločna fibula, Kruja, grob št. 1 (po Traegerju)
 Sl. 29. Kovinska ogrlica, Kalaja Dalmaces (po Traegerju)
 Sl. 50. Prstan, Kalaja Dalmaces (po Traegerju)
 Sl. 51. Prstan, Šurda (po Nopcsi)
 Sl. 52. Steklена jagoda, Šurda (po Traegerju)
 Sl. 53. Steklена jagoda, Šurda (po Traegerju)
 Sl. 54. Steklена jagoda, Šurda (po Traegerju)
 Sl. 55. Steklена jagoda, Šurda (po Traegerju)
 Sl. 56. Jeziček pri pasici, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
 Sl. 57. Uhan, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
 Sl. 58. Kraguljček, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
 Sl. 59. Luničasti uhan, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
 Sl. 40. Železna sekira, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
 Sl. 41. Železna sekira, Kalaja Dalmaces (po Traegerju)
 Sl. 42. Puščična ost, Kalaja Dalmaces (po Traegerju)
 Sl. 45. Železni nož, Kalaja Dalmaces (po Traegerju)
 Sl. 44. Železno kresilo, Kalaja Dalmaces (po Nopcsi)
 Sl. 43. Železni nož, Kalaja Dalmaces (po Traegerju)
 Sl. 46. Lonec, Šurda (po Traegerju)
 Sl. 47. Predzgodovinska fibula, Kruja (po Traegerju)

ZUSAMMENFASSUNG

Datierung der slawischen Überreste in der Umgebung von Scutari in Albanien

Verschiedene frühmittelalterliche Funde aus der Umgebung von Scutari sind schon seit langem bekannt. Sie wurden zuerst von Degrand, Reinach, Ippen, Traeger und Nopcsa veröffentlicht. Als Analogiebehelf wird beim Erforschen von slawischen Funden recht häufig auf einzelne Gegenstände, die bereits am Anfange dieses Jahrhunderts gefunden wurden, Rücksicht genommen. Doch wurden alle diese Überreste als ein Ganzes noch nicht zusammengefasst und noch nicht zeitgerecht datiert. Ausser dem Material aus dem frühen Mittelalter besitzen wir jedoch auch viel älteres Material, das an das Ende des vorgeschichtlichen Zeitalters und in die römische Zeit gehört. Da sich jedoch in einzelnen Gräbern gewöhnlich mehrere Skelette (2 bis 5) mit verschiedenem Beigabematerial befinden, war es falsch, dass das gesamte Material von einigen als eine Ganzheit behandelt wurde. Es wurde schon von Traeger bemerkt, dass einige Skelette zu den Nachbestattungen in den schon bestehenden römischen Gräbern gehören. Diese späteren Nachbestattungen gehören in das frühe Mittelalter. Einige Skelette, die genau bezeichnete Gegenstände bei sich haben, können recht gut eingeteilt werden. Auf Grund dieser Einteilung ist es auch möglich, wenigstens beiläufig auch das übrige Material einzureihen.

Als frühmittelalterlich könnten zwei in Kroja gefundene Scheibenfibeln (Abb. 24, 25) betrachtet werden. Ebenso hat aber auch schon Werner auf eine ebenfalls in Kroja gefundene Sprossenfibel hingewiesen, er datiert sie mit dem 7. Jahrhundert. Alle übrigen werden viel jünger sein. Unter den

charakteristischsten Ohringen mit sternförmigem gebuckeltem Ansatzstück, die jedoch einen Sondertypus darstellen, bestehen zwei Arten, von denen die eine gegossen, die andere aber in Pressmodellen in zwei Teilen ausgearbeitet und dann zusammengesetzt wurde (Abb. 3, 7, 15—18). Eine Gruppe von Ohringen ist ringförmig mit spiralförmigem Ende, wie wir solche auch aus der Keszthely-Kultur kennen (Abb. 5, 37). Eine weitere Gruppe wird von mondförmigen Ohringen dargestellt; von diesen Ringen sind einige von irgendwo aus dem Osten importiert, andere sind aber heimische Arbeit (Abb. 22, 23, 26, 39). Die ersteren sind in Filigran verziert, die letzteren aber gegossen. Einige haben auch Kettchen. Für sie gibt es keine Analogien, vielleicht werden solche nur in einigen Ohringen, die bisher nur aus Slowenien bekannt sind (Turnišče bei Ptuj), gefunden werden. Eine besondere Gruppe bilden die Ohringe, die mit den Belobrdο Ohringen in Zusammenhang gebracht werden könnten, obwohl sie mit diesen ausser der technischen Arbeit und einer entfernten Verwandtschaft nichts gemeinsames besitzen. Als eine Art Schläfenringe könnte ein besonderer Typus der Ringe genannt werden; diese Ringe haben an einer Stelle eine perlartige Verdickung (Abb. 21). Diese Ringe können jedoch heute zeitlich nicht klassifiziert werden, weil es leicht möglich ist, dass sie noch in die Römerzeit gehören. Die Fingerringe sind selten und nur einige kommen als mittelalterlich in Betracht (Abb. 4 und Abb. 27 [?]). Andere Fingerringe werden wahrscheinlich in eine frühere Zeit gehören (Abb. 30, 31). Unter den bisher gefundenen Halsbändern kommt für das frühe Mittelalter nur ein Halsbandtypus in Betracht, dem zuweilen auf einem Kettchen eine Schelle angehängt ist (Abb. 29). Es besteht jedoch kein direkter Beweis, dass dieser Typus schon früher nicht in Gebrauch gewesen wäre. Unter den Perlhalsbändern, bzw. unter den Glasperlen, gibt es ebenfalls eine Anzahl solcher, die dem frühen Mittelalter zugerechnet werden müssen (Abb. 32—35). Die Schellen sind zwar selten, sie könnten jedoch aus einer älteren Zeit herrühren, obwohl ich sie in das frühe Mittelalter setzen würde (Abb. 29, 38). Einige Schnallentypen sind aus späterer Zeit und werden nicht in die römische Zeit gehören, obwohl dies ihrer Form nach auch möglich wäre (10—14). Unstrittig später sind nur einige Beispiele, die zeitlich und auch typologisch in die Keszthely-Kultur gehören (Abb. 1, 2, 8). Die Riemenzunge (Abb. 36) und einige Schmuckstücke (Abb. 9) gehören in das frühe Mittelalter. Dies gilt auch für einige Beiltypen (Abb. 40, 41) und für das Feuerzeug (Abb. 44) und vielleicht auch für einige Messer (Abb. 43) und Pfeilspitzen (Abb. 42). In eine bereits spätere Zeit wird aber das einzige bisher gefundene Töpfchen aus Šurda gehören (Abb. 46).

Vom typologischen Standpunkte aus gehören alle diese Gegenstände nicht in die gleiche Zeit. Die älteste ist jedenfalls die Sprossenfibel. Es folgen darauf einige Beschläge, eine Riemenzunge, einige Schnallen, Ohringe mit sternförmigem Ansatzstück und noch einige andere Gegenstände, wie Ohringe mit spiralgewundenem Ende und einiges Werkzeug (Abb. 1, 2, 5, 8, 9, 11, 14, 36, 37, 40, 41). Diese Gegenstände werden ebenfalls ins VIII. Jahrhundert gehören, indessen die Sprossenfibel aller Wahrscheinlichkeit nach auch aus dem VIII. Jahrhundert herrührt, wenn nicht schon aus dem VII., wie dies Werner annimmt. In eine spätere Zeit, das ist ins IX. Jahrhundert, würde ich einige Typen mondförmiger Ohringe, gegen das Ende dieses Jahrhunderts aber auch die Ohringe, die irgendwie mit jenen von Belobrdο verwandt sind, setzen. Das in Šurda gefundene Töpfchen gehört wahrscheinlich schon in den Anfang des X. Jahrhunderts.